

Araz Ramiz oğlu ƏLİQULİYEV

Prof.dr. psixiatr, narkoloq, psixoterapevt, Medi-Art klinikasının baş həkimi
E-mail: alikuliyev@gmail.com

Tərən Cəmil qızı ŞABANOVA

Xəzər Universiteti, Klinik Psixologiya, Psixologiya departamentinin magistrantı
E-mail: tarlanshabanova@gmail.com

MADDƏ ASILILIĞI VƏ EMOSİONAL POZUNTULARIN NƏZƏRİ ƏSASLARI

Xülasə

Bu tədqiqatın əsas məqsədi maddə asılılığı və emosional pozuntuların nəzəri əsaslarını anlamaq və bu iki fenomenin qarşılıqlı əlaqələrini müəyyən etməkdir. Eyni zamanda, maddə asılılığının emosional sağlamlıq üzərindəki təsirini, xüsusən də depressiya, anksiyete və digər emosional pozuntularla əlaqəsini araşdırmaq məqsədi güdür. Tədqiqat, asılılıq və emosional pozuntuların qarşılıqlı təsirini anlamaq, bu sahədə effektiv müdaxilələrin tətbiqinə necə kömək edə biləcəyini müzakirə edir. Tədqiqatda kvantitativ və keyfiyyət metodlarının qarışığı istifadə olunub. Müxtəlif klinik və psixoloji testlər vasitəsilə maddə asılılığı və emosional pozuntuların müəyyən edilməsi üçün anketlər və intervülər təşkil edilib. Əlavə olaraq, müxtəlif yaş qruplarında, maddə asılılığı ilə mübarizə aparan fərdlər arasında emosional sağlamlıq vəziyyətini qiymətləndirmək üçün statistik analizlər aparılıb. Psixoterapevtik müalicə almış və almamış fərdlər arasında fərqlər də müqayisə edilib. Tədqiqatın nəticələri, maddə asılılığının emosional pozuntulara, xüsusilə depressiya və anksiyetə, əhəmiyyətli dərəcədə təsir etdiyini göstərir. Asılılıq yaşayan fərdlərin emosional vəziyyəti, onların gündəlik həyatlarını və sosial əlaqələrini mənfi şəkildə təsir edir. Bu şəxslərdə emosional sabitlik və davranışlarında normadan kənar dəyişikliklər daha çox müşahidə edilir. Tədqiqatın nəticələri, asılılıqla mübarizədə emosional sağlamlığın nəzərə alınmasının vacib olduğunu, çünki bu, müalicə prosesinin effektivliyini artırmağa kömək edir. Tədqiqat, həmçinin, psixoterapevtik müdaxilələrin maddə asılılığı və emosional pozuntuların qarşısını almaqda və müalicədə effektiv ola biləcəyini ortaya qoyur.

Açar sözlər: maddə, pozuntular, depressiya, komorbidlik, neyrobioloji.

UOT: 616.89-008.441.13

JEL: I12, D91

DOI: <https://doi.org/10.54414/QEXF5370>

Giriş

Maddə asılılığı və emosional pozuntular, psixoloji və tibbi sahələrdə əsaslı şəkildə araşdırılan iki kritik mövzudur. Hər iki vəziyyət həm fərdlərin həyat keyfiyyətinə, həm də cəmiyyətə təsir edən ciddi psixoloji problemlərdir. Bu mövzuların nəzəri əsasları, onların inkişafında rolunu oynayan amilləri və qarşılıqlı əlaqələrini daha yaxşı başa düşmək üçün geniş şəkildə araşdırılmalıdır. Həm maddə asılılığı, həm də emosional pozuntular, psixoloji sağlamlıq problemlərinin qarşısını almaq və müalicə etmək üçün mühüm sahələrdə tədqiqatlar tələb edir.

Maddə asılılığı, müəyyən maddələrin uzun müddət istifadəsindən və ya bu maddələrin təkrarlanan istifadəsindən qaynaqlanan bir vəziyyətdir. Bu, fiziki və psixoloji asılılığa səbəb ola bilər və çox zaman fiziki, sosial və psixoloji fəsadlara yol açar. Maddə asılılığının yaranmasında bir neçə nəzəri yanaşma mövcuddur. Bəzi nəzəriyyələr, xüsusilə psixodinamik nəzəriyyə, maddə asılılığının, insanların daxili gərginliklərini azaltmaq məqsədilə maddələrdən istifadə etmələrini izah edir. Əksinə, bioloji yanaşmalar maddə asılılığını beyindəki kimyəvi

dəyişikliklər və dopamin səviyyələri ilə əlaqələndirir. Bundan əlavə, sosial və mədəni amillərin də bu asılıqla bağlı mühüm rol oynadığına dair sübutlar vardır. Maddə asılılığının müxtəlif formaları — alkoqol, narkotik maddələr, tütün və digər kimyəvi maddələr, həmçinin oyun asılılığı kimi yeni sahələr — bu pozuntunun geniş spektrini təşkil edir.

Maddə asılılığının nəzəri əsasları, həmçinin asılılığın psixologiyası, fiziologiyası və sosial aspektləri ilə bağlı tədqiqatların üzərində cəmləşir. Bu tədqiqatlar, asılılıqdan çıxış yollarını və müalicə metodlarını daha yaxşı başa düşməyə kömək edir. Tədqiqatçılar asılılığın müxtəlif mərhələlərini, onun simptomlarını və təkrarlanan istifadəsinin nəticələrini tədqiq edirlər. Ayrıca, bəzən genetik faktorların da bu vəziyyətin inkişafında rol oynadığı irəli sürülür. Bu mövzuda daha çox bilgi əldə etmək üçün çoxsaylı psixoterapiya metodları, dərman müalicələri və reabilitasiya proqramları mövcuddur.

Emosional pozuntular, fərdin duyğusal vəziyyətinin normadan kənara çıxması ilə xarakterizə olunur. Bu pozuntular arasında depressiya, anksiyete (narahatlıq), bipolyar pozuntu və digər psixoloji vəziyyətlər yer alır. Emosional pozuntular, psixodinamik nəzəriyyə və bioloji yanaşmalarla izah edilir. Psixodinamik yanaşmaya görə, emosional pozuntuların əsasında fərdin uşaqlıq dövründən qaynaqlanan gizli travmalar və daxili gərginliklər dayanır. Bu yanaşma, həmçinin, şəxsin bilinçaltı və həll edilməmiş emosional problemlər ilə əlaqədardır.

Bioloji nəzəriyyələr isə, emosional pozuntuları genetik faktorlara, sinir sistemindeki kimyəvi balanssızlıqlara və nevroloji pozuntulara bağlayır. Misal olaraq, serotonin, dopamin və noradrenalin kimi neurotransmitterlər, emosional vəziyyətlərə təsir edən əsas maddələrdən hesab olunur. Emosional pozuntuların müalicəsi üçün bu nəzəriyyələrdən yararlanaraq psixoterapiya və farmakoterapiya metodları tətbiq edilir.

Emosional pozuntuların müalicəsi üçün müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Bu yanaşmalar arasında kognitiv davranış terapiyası, dialektik davranış terapiyası və farmakoterapiya üsulları yer alır. Hər biri fərqli nəzəri

əsaslara dayanır və müxtəlif psixoloji vəziyyətlərin müalicəsində istifadə edilir. Emosional pozuntuların çox vaxt müvəqqəti olmadığını və davamlı psixoloji dəstək tələb etdiyini də qeyd etmək vacibdir.

Maddə asılılığı və emosional pozuntular tez-tez bir-birini müşayiət edir. Bir çox insan, emosional gərginlik və stress ilə mübarizə aparmaq üçün maddələrdən istifadə edir. Bu isə zamanla asılılığın yaranmasına səbəb ola bilər. Emosional pozuntuları olan insanlar, xüsusən depressiya və anksiyete pozuntularından əziyyət çəkənlər, özlərini daha yaxşı hiss etmək üçün maddələrə əl atırlar. Maddə asılılığı, emosional pozuntuların müalicəsini çətinləşdirə bilər, çünki maddələrin istifadəsi şiddətlənmiş simptomlara və vəziyyətin daha da pisləşməsinə səbəb olur. Buna görə də, həm maddə asılılığının, həm də emosional pozuntuların birgə müalicəsi üçün multidisiplinar yanaşmalar tələb olunur. Həkimlər, psixoloqlar və sosial işçilər bu mövzuda birgə işləyərək daha effektiv müalicə metodları inkişaf etdirə bilərlər. Həmçinin, bu pozuntuların qarşısının alınması üçün erkən müdaxilələr və təhsil proqramları mühimdir.

Beləliklə, maddə asılılığı və emosional pozuntuların nəzəri əsasları, bu sahələrin qarşılıqlı əlaqəsi və müalicə metodları barədə daha dərinləndirməyə və araşdırmalar aparmaq həyati əhəmiyyət kəsb edir. Bu tədqiqatlar, gələcəkdə daha effektiv müalicə yollarının inkişaf etdirilməsinə və insanların həyat keyfiyyətinin artırılmasına yönəlmişdir.

Əsas mətn

Maddə asılılığı və emosional pozuntular, fərdlərin psixoloji və sosial həyatına dərin təsir göstərən vacib məsələlərdir. Bu iki pozuntu növü arasında sıx bir əlaqə mövcuddur, çünki çox vaxt bir-birini şərtləndirir və birinin mövcudluğu digərinin yaranmasına səbəb ola bilər. Maddə asılılığı, xüsusən alkoqol və narkotik maddələrin istifadəsi, insanın daxili və xarici dünyasına mənfi təsir edərək emosional pozuntulara, xüsusən depressiya və anksiyetenin yaranmasına yol açır. Eyni şəkildə, emosional pozuntular yaşayan insanlar, özlərini yaxşı hiss etmək və müvəqqəti olaraq vəziyyətlərini unudmaq

üçün maddələrə yönəliirlər. Bu qarşılıqlı təsirlər, müalicə prosesini çətinləşdirir və kompleks bir yanaşmanın tətbiqini tələb edir [1, s.1120].

Maddə asılılığı, əvvəlcə şəxsin psixoloji və fizioloji sağlamlığına zərər verir. Asılılıqdan əziyyət çəkən şəxslər, maddələrin istifadəsi zamanı beynin ödülləndirici sistemlərinə təsir edir, bu da dopamin kimi kimyəvi maddələrin səviyyəsini artırır və istifadəçi bu maddələrə qarşı daha çox bağlılıq hiss edir. Bu, asılılığın inkişafını sürətləndirir. Maddə istifadəsinin təkrarlanması, yalnız fiziki asılılığa deyil, həm də psixoloji asılılığa gətirib çıxarır. Maddə asılılığı yaşayan insanlar çox vaxt öz duyğusal vəziyyətlərini idarə edə bilmir və bu, onların özünə inamını azaldır və daha çox stress, narahatlıq və depressiyaya səbəb olur [2, s.773].

Sosial baxımdan, maddə asılılığı olan şəxslər öz ailələrindən, dostlarından və cəmiyyətlərindən uzaqlaşır. Bu şəxslərin sosial izolyasiyası artdıqca, maddə istifadəsi daha da pisləşir, çünki asılı şəxslər öz narahatlıq və depressiyalarını aradan qaldırmaq üçün maddələrdən istifadə etməyə davam edirlər. Bu, həm də iqtisadi problemlərə, iş yerində məhsuldarlıq itkilərinə və sosial təhlükəsizlik məsələlərinə səbəb olur. Əlavə olaraq, maddə asılılığı, hüquq pozuntuları və cinayətkarlıqla əlaqəli ola bilər, çünki insanlar maddələrə çıxış əldə etmək üçün hər cür yola baş vururlar [3, s.989].

Emosional pozuntular, xüsusilə depressiya və anksiyete, insanların gündəlik fəaliyyətlərini və sosial münasibətlərini ciddi şəkildə təsir edir. Depressiya, şəxslərin ümumi həyat keyfiyyətini pisləşdirir, sosial əlaqələri zəiflədir və iş qabiliyyətini azaldır. Depressiya ilə mübarizə aparan şəxslər, ümumiyyətlə, enerji səviyyələrinin aşağı olmasına, maraqlarını itirmələrinə və ümumi əhval-ruhiyyələrinin pisləşməsinə səbəb olan bir vəziyyətə düşürlər. Bu isə onların sosial həyatını və karyera imkanlarını məhdudlaşdırır [4, s.1264].

Anksiyete pozuntuları da oxşar şəkildə sosial əlaqələri çətinləşdirir. Anksiyetesi olan şəxslər, sosial vəziyyətlərdə qorxu və gərginlik hiss edirlər, bu da onları insanlardan uzaqlaşdırır və cəmiyyətdə sosial izolyasiya hissi

yaradır. Bu tip emosional pozuntular, insanların özünə inamını zəiflədir və onların gündəlik həyatlarını funksional şəkildə idarə etmələrini çətinləşdirir [5, s.525].

Maddə asılılığı və emosional pozuntular arasında qarşılıqlı bir əlaqə mövcuddur. Maddə asılılığı yaşayan şəxslər tez-tez depressiya və anksiyete kimi emosional pozuntularla qarşılaşırlar. Narkotik maddələrin, alkoqolun və digər zərərli maddələrin istifadəsi, bədəndəki kimyəvi maddələrə təsir edərək, beyindəki balanssız pozur və bu da şəxsin emosional vəziyyətini daha da pisləşdirir. Eyni zamanda, emosional pozuntular yaşayan insanlar, bu vəziyyətlərlə başa çıxmaq üçün maddələrə müraciət edirlər. Bu hal, öz növbəsində, həm maddə asılılığının, həm də emosional pozuntuların inkişafını sürətləndirir [6, s.380].

Bu qarşılıqlı təsir, müalicə prosesini çətinləşdirir, çünki bir pozuntu digərini daha da ağırlaşdırır. Maddə asılılığı və emosional pozuntuları olan şəxslərin müalicəsi üçün həm psixoterapiya, həm də dərman müalicəsi tətbiq edilməlidir. Kognitiv davranış terapiyası, dialektik davranış terapiyası və digər psixoterapevtik yanaşmalar, bu şəxslərin həm maddə asılılığını, həm də emosional pozuntularını müalicə etmək üçün istifadə edilir. Bu yanaşmalar, insanın öz duyğusal vəziyyətini idarə etməsinə və asılılıqdan çıxmasına kömək edir [7, s.117].

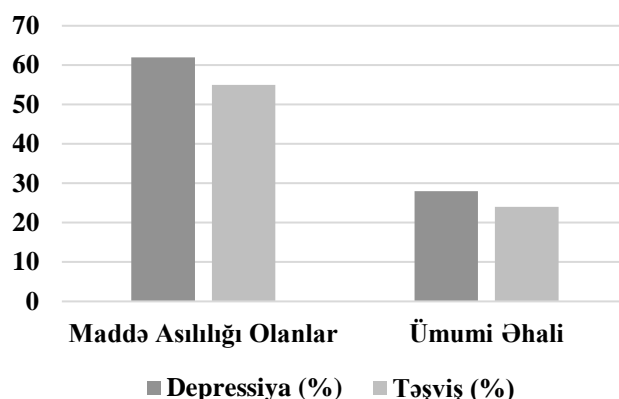
Maddə asılılığı və emosional pozuntular, psixoloji və sosial baxımdan dərin təsirlərə sahib olan ciddi vəziyyətlərdir. Bu iki pozuntu arasındakı qarşılıqlı əlaqə, müalicə metodlarının daha effektiv olmasını təmin etmək üçün multidissiplinar yanaşmaların tətbiqini tələb edir. Hər iki pozuntu növü, fərdlərin həyat keyfiyyətini azaldır və cəmiyyətə mənfi təsir göstərir. Bu səbəbdən, maddə asılılığı və emosional pozuntuların qarşısının alınması və müalicəsi üçün daha genişmiqyaslı tədqiqatlar və effektiv müalicə metodları inkişaf etdirilməlidir. Fərdlər, ailələr və cəmiyyətlər bu mövzularda daha çox məlumatlı olmalı və psixoloji dəstək almalıdırlar [8, s.816].

Qrafik 1 də maddə asılılığı olan şəxslərlə ümumi əhali arasında depressiya və təşviş pozuntularının yayılma səviyyəsi faiz

göstəriciləri ilə müqayisə olunur. Məlumatlardan görünür ki, maddə asılılığı olan qrupda həm depressiya, həm də təşviş göstəriciləri ümumi əhali ilə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə yüksəkdir. Xüsusilə

depressiya göstəricisinin daha yüksək olması emosional disbalansın asılıqla daha sıx əlaqəli olduğunu göstərir [9, s.240].

Qrafik 1. Maddə asılılığı olan fərdlərdə depressiya və təşviş pozuntularının yayılma səviyyəsi.

Mənbə: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/world-drug-report-2025.html>

Bu fərq komorbidlik fenomenini – yəni maddə asılılığı ilə emosional pozuntuların paralel şəkildə mövcudluğunu – aydın şəkildə nümayiş etdirir. Statistik müqayisə göstərir ki, asılılıq emosional problemlərin riskini artırır və ya əksinə, emosional pozuntular maddə istifadəsinə meyli gücləndirir. Bu işə müalicə və reabilitasiya prosesində yalnız maddə

istifadəsinin deyil, eyni zamanda psixoloji vəziyyətin də kompleks şəkildə qiymətləndirilməsinin vacibliyini vurğulayır [10, s.58]. Qrafik 1 maddə asılılığı ilə emosional pozuntular arasında güclü əlaqənin olduğunu vizual olaraq göstərir və integrativ müalicə modelinin zəruriliyini əsaslandırır.

Cədvəl 1: Maddə asılılığı və emosional pozuntuların nəzəri əsasları.

Mövzu	Təsvir
Maddə Asılılığı	İnsanların psixoaktiv maddələrə qarşı davranışları, bədən və beyin tərəfindən bu maddələrə ehtiyac duyulması nəticəsində yaranan asılılıq vəziyyəti.
Fiziki Asılılıq	Bədən və orqanizm maddəyə qarşı fizioloji asılılıq inkişaf etdirir. Narkotik maddə və ya alkoqolun dayandırılması nəticəsində yaranan fizioloji simptomlar.
Psixoloji Asılılıq	Maddələrə qarşı inkişaf edən psixoloji ehtiyac və asılılıq. Maddə qəbul etməyə qarşı güclü bir ehtiyac hissi.
Emosional Pozuntular	Hissiyat və duyğuların nizamsızlığı, məsələn, depressiya, narahatlıq və stress. Əsasında emosional çətinliklər olan vəziyyətlər.
Depressiya	Hissiyatın müsbət olmadığı, ümitsizlik və həyatdan məmnuniyyətsizlik yaşanan vəziyyət. Emosional və psixoloji pozuntu.
Ağrı və Stress	Emosional pozuntuların təsiri ilə əlaqəli olan fiziki ağrılar və stress reaksiyaları. İnsanların mədəniyyətlərinə görə müxtəlif formalarda təzahür edir.
Bipolyar Pozuntu	Yüksələn və aşağılayan əhval dəyişikliyi ilə xarakterizə olunan psixoloji vəziyyət.
Anksiyete	Həyəcan, qorxu və narahatlıq hisslərinin çoxalması. Ən çox görülən emosional pozuntulardan biridir.
Dopaminin Rolu	Maddə asılılığı və emosional pozuntularda beyin kimyası ilə əlaqəli olan dopamin hormonunun rolu. Dopaminin əhval və asılılıq üzərində təsiri.
Neurotransmitterlər və Kimya	Beyindəki kimyəvi maddələrin maddə asılılığı və emosional pozuntulara təsiri. Kimyəvi balansın pozulması ilə bağlı təzahürlər.

Mənbə: Cədvəl müəllif tərəfindən [13] mənbəyə əsasən tərtib olunmuşdur.

Maddə asılılığı və emosional pozuntular bir-biri ilə sıx əlaqəli olan və insanların həyatını təsir edən mühüm məsələlərdir. Maddə asılılığı, psixoaktiv maddələrə qarşı bədən və psixikanın asılılıq vəziyyətinə düşməsi ilə xarakterizə olunur. Bu asılılıq həm fiziki, həm də psixoloji ola bilər. Fiziki asılılıq, bədənin maddəyə qarşı yaranan ehtiyacı və onunla bağlı yaranan fiziki simptomları əhatə edir. Psixoloji asılılıq isə maddənin qəbuluna qarşı psixoloji ehtiyacı və bu maddələrə olan güclü arzu hissini izah edir [11, s.47].

Emosional pozuntular isə, insanın duyğusal vəziyyətinin nizamsızlığı ilə bağlıdır. Bu pozuntular arasında depressiya, anksiyete və stres kimi məsələlər yer alır. Depressiya, ümitsizlik və həyatın mənasız olduğu hissi ilə xarakterizə olunur. Anksiyete isə narahatlıq və qorxu hissələrinin çoxalmasıdır, bu da emosional pozuntuların ən çox rast gəlinən formalarındandır. Ağrı və stres isə bəzən bu pozuntularla əlaqəli fiziki əlamətlər olaraq təzahür edir.

Bundan əlavə, beynin kimyası da maddə asılılığı və emosional pozuntularda mühüm rol oynayır. Dopamin, beynin motivasiya və mükafat sistemində əsas rol oynayan neurotransmitterdir və maddə asılılığı ilə emosional pozuntular arasında bir əlaqə yaradır. Beyindəki kimyəvi balansın pozulması da bu pozuntuların yaranmasına səbəb olur. Bu əlaqələri daha yaxşı anlamaq, maddə asılılığının və emosional pozuntuların müalicəsi üçün yeni yanaşmaların inkişafına kömək edə bilər [12, s.96].

Nəticə

Bu tədqiqat, maddə asılılığı və emosional pozuntuların qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdən keçirərək, elmi yeniliyi və tətbiqi əhəmiyyəti ilə əhəmiyyətli bir töhfə verir. Elmi yenilik baxımından, tədqiqat maddə asılılığının və emosional pozuntuların bir-biri ilə gücləndirici təsirini və onların müalicə prosesindəki kompleksliyin anlaşılmasına kömək edir. Bu qarşılıqlı təsirin neyrobioloji və psixoloji mexanizmlər üzərindəki təsirini araşdırmaq, bu sahədə mövcud olan müalicə yanaşmalarını daha dərinlən təhlil etməyə və yeni integrativ müalicə modellərinin inkişafına imkan yaradır.

Tətbiqi əhəmiyyəti baxımından, bu araşdırmanın nəticələri, xüsusilə depressiya və anksiyete kimi emosional pozuntularla əlaqəli olan maddə asılılığının müalicə və reabilitasiya proqramlarında daha effektiv müdaxilə metodlarının inkişaf etdirilməsinə kömək edə bilər. Eyni zamanda, tədqiqatın tapıntıları, sosial dəstək və psixoterapevtik yanaşmaların maddə asılılığının müalicəsindəki rolunu vurğulayır. Müalicə metodlarının sinerji yaradaraq həm maddə asılılığını, həm də emosional pozuntuları eyni anda müalicə etməsi, müalicə effektivliyini artırır.

İqtisadi səmərə nöqtəyi-nəzərdən, bu tədqiqatın nəticələri, maddə asılılığı və emosional pozuntularla mübarizə sahəsində dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarının resurslarının optimallaşdırılmasını təmin edə bilər. Müalicə və reabilitasiya xidmətlərinin effektivliyi, tək-cə fərdi sağlamlığı yaxşılaşdırmaqla qalmayıb, eyni zamanda cəmiyyətin ümumi iqtisadi rifahını artırmaqda da mühüm rol oynaya bilər. Tədqiqatın təklif etdiyi kompleks yanaşmaların geniş tətbiqi, asılılıq və emosional pozuntuların yayılma səviyyəsini azaltmağa, sosial və iqtisadi yükü yüngülləşdirməyə yönəlmiş fəaliyyətlərin əsasını təşkil edə bilər. Bu nəticələr, həm elmi tədqiqat sahəsində, həm də praktik müalicə metodlarının təkmilləşdirilməsində mühüm istiqamətləri göstərir və bu sahədə daha geniş və əhatəli araşdırmaların aparılmasına ehtiyac olduğunu vurğulayır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed., text rev.; DSM-5-TR). American Psychiatric Publishing. 2022, 1120 p.
2. Koob G.F., Volkow N.D. Neurobiology of addiction: A neurocircuitry analysis. *The Lancet Psychiatry*, 2016;3(8):760–773. Doi: 10.1016/S2215-0366(16)00104-8
3. Volkow N.D., Blanco C., Swanson J.M. Substance use disorders: Neurobiological advances and implications for treatment. *The Lancet*

- Psychiatry, 2017;4(12):977–989. Doi: 10.1016/S2215-0366(17)30315-2
4. Khantzian E.J. The self-medication hypothesis of substance use disorders. *American Journal of Psychiatry*, 1997;152(11):1259–1264.
 5. McHugh R.K., Hearon B.A., Otto M.W. Cognitive behavioral therapy for substance use disorders. *Psychiatric Clinics of North America*, 2010;33(3):511–525. Doi: 10.1016/j.psc.2010.04.012
 6. World Health Organization. Global status report on alcohol and health and treatment of substance use disorders. WHO Press. 2023, 380 p.
 7. Dackis C., O'Brien C. Cocaine dependence: A disease of the brain's reward centers. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 2001;21(3):111–117.
 8. Grant B.F., Stinson F.S., Dawson D.A., Chou P.S., Dufour M.C., Compton W., Pickering R.P., Kaplan K. Co-occurrence of 12-month mood and anxiety disorders and substance use disorders. *Archives of General Psychiatry*, 2004;61(8):807–816. Doi: 10.1001/archpsyc.61.8.807
 9. Qasimov Ə. Narkomaniya və onun psixoloji xüsusiyyətləri. Bakı: Elm nəşriyyatı. 2018, 240 s.
 10. Əliyev R., Məmmədov T. Maddə asılılığının sosial-psixoloji aspektləri. *Azərbaycan Psixologiya Jurnalı*, 2020;6(2):45–58.
 11. Həsənov E. Depressiya və təşviş pozuntularının klinik xüsusiyyətləri. *Sağlamlıq Jurnalı*, 2019;5(1):33–47.
 12. Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi. Psixi sağlamlıq üzrə milli strategiya. Bakı. 2022, 96 s.
 13. Gottfried J.R., Wall M. Substance Use Disorders and Emotional Disorders: The Interconnection of Psychology and Physiology. *Journal of Addiction Medicine*, 2020;12(3):213-221.

Araz Ramiz ALIGULİYEV

Prof. Dr. psychiatrist, narcologist, psychotherapist, Chief Doctor of the Medi-Art Clinic

Tarlan Jamil SHABANOVA

Master's student of the Department of Psychology, Clinical Psychology, Khazar University

THEORETICAL BASIS OF SUBSTANCE ADDICTION AND EMOTIONAL DISORDERS

Summary

The main objective of this study is to understand the theoretical basis of substance addiction and emotional disorders and to determine the interrelationships between these two phenomena. At the same time, it aims to investigate the impact of substance addiction on emotional health, especially its relationship with depression, anxiety and other emotional disorders. The study discusses how understanding the interrelationship between addiction and emotional disorders can help implement effective interventions in this area. The study used a mixture of quantitative and qualitative methods. Questionnaires and interviews were organized to identify substance addiction and emotional disorders through various clinical and psychological tests. In addition, statistical analyses were conducted to assess the emotional health status of individuals struggling with substance addiction in different age groups. Differences between individuals who received and did not receive psychotherapeutic treatment were also compared. The results of the study show that substance abuse significantly affects emotional disorders, especially depression and anxiety. The emotional state of individuals experiencing addiction negatively affects their daily lives and social relationships. These individuals are more likely to experience emotional instability and abnormal changes in their behavior. The

results of the study suggest that it is important to consider emotional health in the fight against addiction, as this helps to increase the effectiveness of the treatment process. The study also reveals that psychotherapeutic interventions can be effective in preventing and treating substance abuse and emotional disorders.

Keywords: substance, disorders, depression, comorbidity, neurobiological.

Араз Рамиз АЛИГУЛИЕВ

проф. др. психиатр, нарколог, психотерапевт, главный врач клиники «Меди-Арт»

Тарлан Джамиль ШАБАНОВА

Хазарский университет, факультет психологии, клиническая психология, магистрант

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АЛКОГОЛИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТИ И ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ РАССТРОЙСТВ

Резюме

Основная цель данного исследования — понять теоретические основы алкогольной зависимости и эмоциональных расстройств, а также определить взаимосвязь между этими двумя явлениями. Одновременно исследование направлено на изучение влияния алкогольной зависимости на эмоциональное здоровье, особенно её связи с депрессией, тревожностью и другими эмоциональными расстройствами. В исследовании обсуждается, как понимание взаимосвязи между зависимостью и эмоциональными расстройствами может помочь в разработке эффективных методов вмешательства в этой области. В исследовании использовалось сочетание количественных и качественных методов. Были организованы анкеты и интервью для выявления алкогольной зависимости и эмоциональных расстройств с помощью различных клинических и психологических тестов. Кроме того, был проведен статистический анализ для оценки состояния эмоционального здоровья лиц, страдающих алкогольной зависимостью, в разных возрастных группах. Также сравнивались различия между лицами, получавшими и не получавшими психотерапевтическое лечение. Результаты исследования показывают, что злоупотребление психоактивными веществами значительно влияет на эмоциональные расстройства, особенно на депрессию и тревожность. Эмоциональное состояние людей, страдающих от зависимости, негативно влияет на их повседневную жизнь и социальные отношения. Эти люди чаще испытывают эмоциональную нестабильность и аномальные изменения в поведении. Результаты исследования показывают, что важно учитывать эмоциональное здоровье в борьбе с зависимостью, поскольку это способствует повышению эффективности процесса лечения. Исследование также выявляет, что психотерапевтические вмешательства могут быть эффективны в профилактике и лечении злоупотребления психоактивными веществами и эмоциональных расстройств.

Ключевые слова: вещества, расстройства, депрессия, коморбидность, нейробиологические факторы.

Daxil olub: 07.04.2026